

**A MAGYAR FEGYVERES ELLENÁLLÁSI MOZGALOM
MEGSZERVEZÉSE ÉS SZEREPE
MAGYARORSZÁG FELSZABADÍTÁSÁBAN**

(1941—1945)

Mucs Sándor őrnagy

I.

*A Kommunisták Magyarországi Pártjának erőfeszítései
az ellenállás megszervezésére és a nemzeti egységfront megteremtésére*

Amikor a hitleri Németország 1941 június 22-én hitszegő módon megtámadta a Szovjetuniót, a volt magyar uralkodó osztály úgy gondolta, hogy valóra válik 25 éves ellenforradalmi uralmának egyik fő célkitűzése, a kommunizmus megsemmisítése. Mint ismeretes, a Horthy-fasizmus annak az ellenforradalmi harcnak a talaján jött létre, amelyet az imperialista hatalmak támogatásával a Magyar Tanácsköztársaság ellen folytatott. Ez az ellenforradalmi rendszer fennállása idején büszkén hirdette, hogy elsőként számolta fel Európában a proletariátus diktatúráját és büszkén vallotta magát a kommunizmus elleni harc élharcosának. Ezt mutatja Kállay Miklós miniszterelnök beszéde is, amelyet 1942 október 20-án mondott Ungváron. „Az a gondolat — mondotta —, amelynek mi voltunk a megteremtői, Európa uralkodó gondolatává lett. Mert tény és való, hogy mi magyarok voltunk a megindítói és előharcosai annak a gondolatnak, amely ma Európában uralkodik és meglátjátok, hogy uralkodó lesz az egész világon is.”¹ Hogy mi volt ez a gondolat, amelyre Kállay olyan büszkén hivatkozik, úgy gondoljuk, nem sok fejtörést okoz senkinek sem. Ez a rendszer, amely a nemzetárulás talaján jött létre, a legkíméletlenebb harcot folytatta minden haladó erő, de főképpen a haladás legkövetkezetesebb képviselői, a kommunisták ellen. A Horthy-fasizmus a kommunisták százait gyilkolta

¹ Idézi Kállai Gyula: A magyar függetlenségi mozgalom 1939—1945. — 10. o. (Szikra 1955.)

meg. Ugyanakkor, amikor az országon belül a legkegyetlenebb harcot folytatta a haladó erők ellen, a legképtelenebb rágalmakkal illetve az egész emberi haladás legkövetkezetesebb képviselőjét, a Szovjetuniót, hogy ezzel is irtsa a Szovjetunió iránt érzett szimpátiát a magyar dolgozó népből.

Ezért érthető, hogy a Horthy-fasizmus a hitleri Németország után elsőként üzent hadat a Szovjetuniónak. Ez a lépése az egész rendszere lényegéből fakadt. A magyar fasiszták azt hangoztatták, hogy ezt a háborút csupán világnézeti okokból viselik, ez azonban csak az idegen területek meghódítására való törekvés leplezésére szolgált. „Ezt a jelképes belépést parancsolólag követelte az is, hogy kárpátmedencei riválisaink, a románok erőteljesen bekapcsolódtak a szovjetellenes háborúba” — írja Adonyi Ferenc „A magyar katona a második világháborúban” c. könyvében.² Nem feladatunk most vitatkozni az említett szerzővel, hogy vajon jelképes volt-e ez a belépés. Az a fontos, amit mond, hogy a többi hódítók közül a magyar fasiszták sem akartak kimaradni.

Ez ellen az esztelen háború ellen, amelyhez a magyar népnek semmi köze sem volt, egyedül a Kommunisták Magyarországi Pártja lépett fel határozottan. A párt híven követve a Komintern VII. kongresszusának iránymutatását, arra törekedett, hogy a Magyarországon is egyre inkább megerősödő fasizmus ellen széles népfrontot hozzon létre, amely biztosítékot jelentett volna az egyre nyittabban megmutakozó háborús készülődés ellen is. A népfront létrehozásának előfeltételei nálunk is — mint a többi, politikai és gazdasági szerkezetében hasonló jellegű országban — adva voltak. Ismeretes, hogy a Horthy-fasizmus a legalapvetőbb polgári jogokat is megszüntette Magyarországon, és így e jogok kivívása érdekében a nemzet széles rétegeit mozgósítani lehetett volna. Másrésről a Magyarországon még mindig fennálló feudális földbirtokviszonyok a parasztság jelentős részét kötötték gúzsba. Ennek az állapotnak megszüntetését tehát a parasztság érdeke is követelte. A munkás-paraszt összefogásnak ilyenformán meg volt minden reális alapja. Ezeket a valóban meglévő problémákat azonban a dolgozó tömegek igen kis hányada ismerte csak fel, amelyben többek között komoly szerepet játszott a Szociáldemokrata és a Kisgazda Párt vezetőségének tevékenysége, ami nem az uralkodó osztály ellen, hanem éppen ellenkezőleg, annak támogatására irányult. A munkásarisztokrata jobboldali szociáldemokrata vezetők ellene voltak a Népfront megteremtésének azért is, mert félték, hogy a Kommunista Párt elismerése a munkásosztály vezetésének elvesztését jelenti számukra. „Nálunk egységfrontról még beszélni sem lehet, mert ezzel elismerjük a bolsevik párt létjogosult-

² Adonyi Ferenc: A magyar katona a második világháborúban. 92. o. (Klagenfurt 1954-es kiadás.)

ságát”³ — írta 1933-ban Mónus Illés a vidéki pártszervezetek vezetőihez küldött körlevelében. A Szociáldemokrata és a Kisgazda Párt vezetőinek eme politikájából következett, hogy a Kommunista Párt egyedül volt kénytelen mozgósítani a dolgozó tömegeket a fasizmus ellen, az ország szabadságáért és függetlenségéért. Ezt a munkát azonban a párt akkori illegális helyzete nagyban gátolta, amiért is erőfeszítése 1944 március 19-ig csak nagyon kevés eredményre vezetett.

A magyar ellenállási mozgalom története az 1941—45-ös években két szakaszra osztható. Az első szakasz Magyarország hadbalépésétől, 1941 június 26-tól 1944 március 19-ig, a második szakasz pedig 1944 március 19-től Magyarország teljes felszabadulásáig, 1945 április 4-ig terjed.

Az első szakaszban a Kommunista Párt fő törekvése arra irányult, hogy mozgósítsa a nemzeti demokratikus erőket annak elérésére, hogy Magyarország lépjen ki a háborúból, szakítson a német fasizmussal és kössön különbékét a Szovjetunióval. E cél elérése érdekében a Kommunista Párt Központi Bizottsága 1941 szeptember 1-én a következő határozatot hozta:

„Mint hogy a németek önkényuralma Magyarországon az összes néprétegek legfőbb veszedelmévé nőtt, és a szovjetellenes háborúnak a megszüntetése a nemzet egyetemének érdeke, a kommunista párt Központi Bizottsága elhatározta, hogy minden munkáját és akcióját a jelenleg döntő, fő feladat alá rendeli, úgymint: „Magyarország felszabadítása a német imperializmus igája alól, a német hadsereg eltávolítása az országból, a Szovjetunió elleni indokolatlan háború megszüntetése.”

A kommunista pártnak ezen legfontosabb alapvető politikai célok érdekében együtt kell működnie mindazon néposztályokkal és körökkel, amelyek szintén felismerték az okot, a veszélyeket, amelyeket a német fennhatóság és a háború folytatása a magyar nemzet számára jelent és mindazokkal, amelyek hajlandók a fenti célok megvalósítása érdekében harcolni, azok pártállására való tekintet nélkül.”⁴

A Kommunista Párt arra törekedett, hogy létrehozzon olyan legális szervezetet, amelyben a demokratikus érzelmű hazafiakat tömörítve tevékenységet lehet kifejteni a fent említett célok elérésére. Ilyen szervezetnek szánta a Kommunista Párt az 1942 februárjában megalakult Történelmi Emlékbizottságot. E bizottság hivatalosan bevallott célja az volt, hogy összegyűjtse az 1848—49-es forradalom és szabadságharc erekléit és ezekből kiállításokat rendezzen. A Történelmi Emlékbizottság tagjai között ott voltak olyan neves személyiségek, mint Bajcsy-Zsilinszky

³ Idézi Kállai Gyula: i. m. 33. o.

⁴ Dokumentumok a magyar párttörténet tanulmányozásához. V. 1939. szeptembertől 1945. áprilisig. (A továbbiakban Dokumentumok.) 59. o.

Endre, Bernát Aurél, Darvas József, Kállai Gyula, Kárpáti Aurél, Földes Ferenc, Kodály Zoltán, Parragi György, Szekfü Gyula, Veres Péter és még sokan mások. Jelentős állomása volt a Történelmi Emlékbizottság munkájának az 1942 március 15-én megszervezett háborúellenes tüntetés, amelyben mintegy 8—10 ezer ember vett részt. A tüntetés részvevői „Vessen Hitler! Szüntessék be a háborút! Különbékét akarunk! Független, demokratikus Magyarországot akarunk!” jelszavakat hangoztatva adtak kifejezést a magyar nép törekvésének. Természetesen az uralkodó osztály nem nézte ölbetett kézzel a demokratikus hazafiak eme megmozdulását, hanem igénybe véve fegyveres erejét, rövid idő alatt szétverte a békésen tüntető tömeget. A tüntetés után pedig megkezdte a tömeges letartóztatásokat, amely első érzékeny csapás volt a kifejlődő ellenállási mozgalomra.

1942 március 10-én a háborút megüzenő Bárdossy-kormány helyét Kállay Miklós kormánya foglalta el. Ez a kormányváltkozás azonban nem jelentett alapvető változást a magyar uralkodó osztály háborús politikájában. Változás csupán annyiban volt, hogy Kállay a német szövetségest a teljes támogatásról továbbra is biztosítva, titokban a nyugati angolszász hatalmak felé is kezdett tapogatózni arra az esetre, ha a hitleri Németország a háborút esetleg elvesztené. Ezt később maga Horthy is elismerte emlékirataiban. Ezt írta: „Hitler-Németországgal való külső kapcsolatok megőrzése mellett lépéseket kell tenni annak érdekében, hogy a játékban az angolszászokkal való barátságos kapcsolatok nagyobb nyomatókat kapjanak, anélkül azonban, hogy ebből a Szovjetnek előnye lenne”.⁵ Ugyancsak ebben az emlékiratában Horthy elismeri, hogy a nyugati hatalmakkal az első érintkezést 1942 nyarán vették fel.

Ebben az időben Kállaynak az volt a fő problémája, hogy megerősítse a „nemzeti egységet”, amelyre támaszkodva tovább lehet folytatni az esztelen, néptől idegen háborút. Kállay látta, hogy az ilyen „nemzeti egység” kialakításának legfőbb akadályai a kommunisták, akik propagandájukkal leleplezik a háború valódi célját és egyre nagyobb tömegeket nyernek meg a háborúellenes mozgalmak céljára. Ezért Kállay úgy vélte, hogy a „nemzeti egység” megerősítésének egyik döntő előfeltétele a kommunisták és a bűnös háború elleni legkövetkezetesebb harcok megsemmisítése. 1942 májusától július végéig fokozottan folytatódott a rendőrség és a csendőrség hajszája a kommunisták, valamint mindazon egyének és szervezetek ellen, amelyek háborúellenes nézeteket hangoztattak. Ennek a háromhónapos hajszának következtében a magyar ellenállási mozgalom, de főleg annak legkövetkezetesebb szervezője, a Kommunista Párt, igen komoly, érzékeny veszteségeket szenvedett. A rendőrség mintegy 600 főt tartóztatott le, köztük a Kommunista Párt két titkárát, Schönhercz Zoltán és Rózsa Ferenc

⁵ Idézi Nemes Dezső: Magyarország felszabadulása. 17. o.

elvtársakat is. Ismeretes, hogy Rózsa elvtársat még a kihallgatások során halálra kínozták, nem sokkal később pedig Schönhercz elvtársat is felakasztották. Ez alatt a három hónap alatt ugyanakkor letartóztatott a rendőrség még egy központi bizottsági tagot és két területi titkárt is. A 600 letartóztatott közül több mint 450 főt állítottak katonai bíróság elé a fennálló társadalmi rend erőszakos megdöntésére irányuló szervezkedés címén.⁶

Ezek a letartóztatások a fiatal magyar ellenállási mozgalomra szinte kiheverhetetlennek látszó csapást jelentettek. A párt Központi Bizottsága július végén, vagyis a nagy letartóztatások után mindössze 10—12 elvtárral tudta csak a kapcsolatot megtartani.⁷ Ennek következményeképpen a párt korábbi kapcsolatai a szociáldemokratákkal, Bajcsy-Zsilinszkyékkel, a Szabad Szó körével stb. ugyancsak megszakadtak. A rendőrségi és csendőrségi hajszák következtében igen sok demokratikus értelmű hazafi, félve a további üldöztetésektől, elszakadt a mozgalomtól, visszavonult. A Történelmi Emlékbizottság is beszüntette tevékenységét. Az első kísérlet a nemzeti ellenállás erőinek összefogására nem sikerült. Tehát anélkül, hogy Európában az ellenállási mozgalom 1942-ben egyre inkább kiszélesedett, nálunk Magyarországon komoly megtorpanás következett be.

Mindezek ellenére az ellenállási mozgalom fő szervező ereje, a Kommunista Párt nem adta fel a küzdelmet. A nagy letartóztatások után elsődleges feladatának tekintette a párt, hogy mindenek előtt saját sorait erősítse meg. Komoly, nehéz munkával a Központi Bizottságnak sikerült 1942 végére ismét jelentős számú elvtárral felvenni a kapcsolatot és új tagokkal megerősíteni a párt sorait.

Ezt a szervező munkát szakította meg újra a horthysta rendőrség és csendőrség akciója 1942—43 telén. A rendőrségnek és a csendőrségnek beépített ügynökei révén most újabb érzékeny csapást sikerült mérni a Kommunista Pártra. Ez után a csapás után is a Központi Bizottság csak igen kevés elvtárral tudta a kapcsolatot megtartani.⁸

Mindezek után sokan úgy gondolnák, hogy a fasiszta kormányzatnak sikerült felszámolni a magyar ellenállási mozgalmat és annak szervezőjét, a Kommunista Pártot. A párt azonban élt és dolgozott. A csendőrségi baloldali összesítőket lapozgatva világossá válik, hogy a párt egyes tagjai és sejtjei— ha nem is központi irányítással, de dolgoztak. A kiadott röpcédulákon és feliratokon továbbra is leleplezték Kállay háborús politikáját és követelték, hogy „Hozzák haza csapatainkat a frontról!” „Különbékét követelünk!” stb.⁹ És ebben a helyzetben, ami-

⁶ Az adatokat közli: Kállai Gyula i. m. 150—151. o.

⁷ M. P. I. Archivum. 1956, Gy. Kádár elvtárs visszaemlékezései.

⁸ U. o.

⁹ A csendőrség parancsnokának heti összesítő jelentése a baloldali mozgalomról (a továbbiakban B ö.) 1943. febr. M. P. I. Archivum.

kor a párt, bár nagy nehézségek árán, de folytatta a harcot a fasiszta terror ellen, a párt vezetői 1943 júniusában kimondták a párt feloszlátását. Most nem feladatunk ennek a lépésnek minden oldalról való alapos megvizsgálása, csupán arra kívánunk rámutatni, hogy a Kommunista Párt feloszlátása és helyette a Békepárt megalakítása nem segítette elő a nemzeti ellenállási mozgalom olyan mértékű összefogását, ahogy azt a Kommunista Párt akkori vezetői várták.¹⁰

A párt feloszlátásáról szóló határozat megjelenését követő héten a volt Kommunista Párt vezetőinek irányítása alatt megalakult a Békepárt, amelynek tagjai elsősorban a Kommunista Párt volt tagjaiból kerültek ki. Tehát ez a fordulat (mondhatjuk azt is nyugodtan — névcsere) többek között azt a célt is szolgálta, hogy tévedésbe ejtse a fasiszta államapparátust. Erre mutat az a tény, hogy a Békepárt aláírásával megjelent röplapok, valamint a „Béke és Szabadság” — a Békepárt illegális újsága — ugyanazoknak a célkitűzéseknek megvalósításáért szállt síkra, amelyeket a Kommunista Párt 1941 szeptember 1-i határozata lerögzített. Másik oldalról bizonyítja ezt az a tény, hogy a fasiszta csendőr- és rendőrségi szervek soha nem tettek különbséget a Kommunista Párt és a Békepárt között. A már fentebb említett Baloldali Összesítő „Kommunista mozgalmak” c. részében a csendőrség minden esetben a Békepárt tevékenységéről beszél, amelynek röplapjaiban és újságában „a kommunista követelések fedezhetők fel”.

Az ellenállási mozgalom további szervezése tehát a kommunisták által vezetett Békepárt feladata lett. A többi — magukat munkás- és parasztpártoknak tituláló pártok — még ekkor sem voltak hajlandók az együttműködésre, habár egyre nyilvánvalóbb lett, hogy a háborút a hitleri fasiszmus és szövetségesei elvesztették és a további vér- és anyagi áldozat Magyarország részéről csak az erkölcsi és anyagi romlás további elmélyülésével jár. A Kisgazda és a Szociáldemokrata pártok a háború alatt, de különösen 1944 március 19-ig az ún. „kivárás” politikáját folytatták. Ez a kivárási politika azonban nem a kormánnyal szembeni passzivitásukban mutatkozott meg, hanem abban, hogy nem vettek részt az ellenállási mozgalomban és várták az angol győzelmet a Horthy-fasiszmus felett. Az események azonban azt mutatták, hogy ez a politika nem hozta meg, amit tőle vártak.

1943 végén, 1944 elején a magyar uralkodó osztály józanabbik része, látva a Szovjet Hadsereg sorozatos sikereit, valamilyen formában véget szeretett volna vetni a háborúnak. Ennek egyetlen megoldása az lett volna, hogy a népre támaszkodva fegyverszünetet kérjen a Szovjetuniótól és ellenálljon a német fasiszmus mindennemű követelésének.

¹⁰ E kérdéssel bővebben foglalkozik Kádár elvtárs „A kommunisták Magyarországi Pártja feloszlátása körülményeinek és a Békepárt munkájának néhány kérdéséről” c. cikkében. Megjelent a Párttörténeti Közlemények 1956. 3. számában.

De az uralkodó osztály eme része is jobban félt a néptől és a Szovjet-uniótól, mint az ördög a tömjénfüsttől. Ezért a német szövetség feltétlen tartásának hangoztatása mellett, titokban tárgyalásokat kezdtek az angolszász hatalmakkal Magyarországra esetleges megszállásáról. Erről nyíltan beszél Adonyi Ferenc is a már említett könyvében; hogy 1944 nyarán az angolszászok „...2 szövetséges ejtőernyős hadosztálynak a Dunántúlon való bevetését helyezték kilátásba. Magyar részről ennek a 2 hadosztálynak hadműveleteit kellett volna biztosítani.”¹¹ Természetesen ezek a tapogatózások nem maradtak titkon a német vezérkar előtt, hiszen a magyar államigazgatás egész skálája hemzsegett a német titkosszolgálat embereitől. Ezért a német hadvezetőség úgy döntött, hogy most már teljess egészében, minden formaságot felrúgva megszállja Magyarországot.

Így vált 1944 március 19-e szégyenletes napjává a magyar nép történetének. Ezen a napon nem dördült el egyetlen fegyver sem a magyar nemzet függetlenségének és szabadságának védelmében, habár ehhez — a felszabadító Szovjet Hadsereg gyors előretörését figyelembe véve — adva voltak a megfelelő gazdasági, katonai és politikai feltételeink. Ennek a bizonyítására elég idéznünk ugyancsak Adonyit, aki a magyar hadsereg 1944 eleji állapotát a következőképpen írja le. „A magyar hadigépezet, az 1943-as év nyugalalmát felhasználva... nagyrésztben pótolni tudta a doni veszteségeket...” Ezek szerint a honvédség a következő seregtestekből állt: 8 gyaloghadosztály (3 gyalogezredes korszerű szervezéssel), 1 könnyű hadosztály (27. k. ho. korszerű szervezéssel), 2 hegyi dandár, 2 páncélos hadosztály, 1 korszerűnek mondható lovas hadosztály, 8 tartalék ho. (részben átszervezés alatt). Ezenkívül erős légvédelmi erők 7 lgv. dandárban összefogva, egy kiépített „Székely határvédelmi erő” (7 határvadász és 27 székely határőr zászlóaljjal) és egy erősen fejlesztett és korszerűsített légierő. Hadiiparunk soha nem látott és gondolt kapacitással dolgozik.”¹²

Ennek az egyáltalán nem jelentéktelen erőnek ellenálló képességét akkor mérhetjük le igazán, ha figyelembe vesszük a Magyarország megszállása szempontjából számításba vett német erőket. Erre ugyancsak Adonyi ad adatot, amely szerint a német hadvezetőség a nyugati határunkon kb. 4 ho-nyi erőt vont össze, ezenkívül a Balkánon szintén ugyanennyi erővel rendelkezett és Eperjes környékén állomásozott még kb. 1 ho-nyi német erő. Tehát az arány erősen a magyar hadsereg oldalára billen. Megsokszorozta volna a magyar hadsereg erejét azonkívül az a jelentős erkölcsi tényező, hogy ebben a harcban valóban hazája függetlenségéért szállt volna síkra. A magyar uralkodó osztály azonban most sem tagadta meg önmagát. Nemzetáruló volt és az is maradt.

¹¹ Idézett mű 69. o.

¹² Idézett mű 58. o.

II.

A fegyveres ellenállás kezdete.

A fegyveres akcióőrdák és a partizáncsoportok megszervezése

1.

A nyílt német fasiszta megszállás komoly fordulatot hozott a magyar ellenállási mozgalom további fejlődésében. A német megszállás után az eddig szabadon működő ún. demokratikus pártokat a Sztójai-kormány feloszlatta, azokat illegális tevékenységre kényszerítette. Ezek a pártok azonban az illegális munkára nem voltak felkészülve, így jó időbe telt, amíg az új helyzetnek megfelelően komolyabb tevékenységet tudtak kifejteni. Fordulatot hozott a német megszállás az ellenállási mozgalomban abban is, hogy ettől az időtől kezdve a Békepárt, majd az 1944 szeptemberében újjáalakult Kommunista Párt fő célkitűzése most már a fegyveres ellenállás megszervezése lett a német megszállók és bérenceik ellen. Ez a törekvés tükröződik már a Békepárt 1944 március 19-én kiadott röplapjából is. „Magyarok! — hangzik többek között a felhívás. — Történelmünk legválságosabb napjait éljük. A közös magyar sorsban egymásra kell találnunk. Testvérként fogjunk össze a megszállók ellen. Csak az egységes nemzet szabadságharca mentheti meg a hazát! Emeljük magasra a nemzeti ellenállás lobogóját!... Munkások, parasztok, katonák, polgárok, diákok! Szervezzétek a nemzeti ellenállást, alakítsátok harci csoportokat! Gyárakban, bányákban, műhelyekben, irodákban és házakban; egyetemeken, laktanyákban, őrszobákban, falvakban és tanyákon; ketten, hárman, tízen fogjatok össze!... Ne legyen se éjjele, se nappala hazánk földjén a német megszállóknak! Ne hagyjatok nekik egy nyugodt pillanatot sem! Gyújtsátok rájuk a házat, *pusztítsátok őket tüzzel, vassal!*”¹³ Tehát a német megszállás után az eddigiekhez viszonyítva minőségi változásról van szó az ellenállási mozgalmat illetően.

Az előbb említettük, hogy az illegalitásba szorult pártok — a Békepárt kivételével — nehezen tudtak csak munkához kezdeni. Az eddig tétlen pártok is kénytelenek voltak azonban belátni, hogy a „kivárás” politikája nem hozhatja meg a nemzet szabadságát és hogy ennek elősegítéséhez szükség van a belső erők minél alaposabb összefogására és harcbavételére. Így jött létre a Békepárt javaslatára 1944 tavaszának végén a Magyar Front, amely az illegalitásba szorult pártokat tömörítette magába. A Magyar Front tagjai voltak a Békepárt, a Független Kisgazdapárt, a Szociáldemokrata Párt és a Kettős Kereszt Szövetség

¹³ Dokumentumok. 177. o.

(a legitimisták szövetsége). Megalakulása után a Magyar Front kiáltvánnyal fordult „A magyar nemzethez”, amelyben tevékenységének célját határozta meg. Ez szerint a kiáltvány szerint a Magyar Front célkitűzése „...kiüzni a német hódítókat és kiszolgálókat, lerakni a demokratikus Magyarország alapjait, békét kötni a szövetségesekkel”.¹⁴

A Magyar Front létrehozása természetesen komoly lépést jelentett előre a nemzeti ellenállás kiszélesítésére. Az egyedüli kiutat az ország függetlenségének visszaszerzéséhez a német megszállás után az eddigi „kivárok” jórésze is már csak a fegyveres ellenállás megszervezésében — illetve annak a Szovjet Hadsereggel való együttműködésében remélte. Ennek elősegítésére hozták létre 1944 szeptember végén a Magyar Front Katonai Vezérkarát, amelynek tagjai Bajcsy-Zsilinszky Endre, Kiss János altbgy., Nagy Jenő ezds. és Tarcsai Vilmos szds. voltak. A Magyar Front felhívásai a fegyveres ellenállásra azonban csak a hadsereghez, illetve annak tisztikarához szóltak. Ez bizonyos fokig érthető, hiszen fegyveres erőt mindenek előtt ez jelentett volna a német megszállók ellen. Azonban nem mehetünk el szó nélkül amellett, hogy a polgári lakosság felé, elsősorban a munkások felé a Magyar Front jóformán semmilyen szervező munkát nem végzett. A Magyar Front Katonai Vezérkara sajnos rövid ideig tudott csak dolgozni. Jóformán csak a szervezkedés kezdetéig jutottak el, amikor aljas árulás folytán a Gestapó kezébe kerültek és valamennyiüket kivégezték. Ennek következtében a fegyveres ellenállás megszervezése a Magyar Front egyéb erőinek visszahúzódása után kizárólag a Kommunisták Magyarországi Pártjára hárult.

Amíg a Magyar Frontba tömörült demokratikus erők a fegyveres ellenállás megszervezésén fáradoztak, a Szovjet Hadsereg feltartóztathatatlanul közeledett hazánk határaihoz, és Románia felszabadítása után elérte hazánk akkori határait. A magyar uralkodó osztály köreiben egyre inkább a fejetlenség lett úrrá. Ekkorra már világossá vált, hogy Hitler a háborút elvesztette és a magyar nép sokkal inkább kívánja a háború befejezését, mint bármikor. A magyar uralkodó osztály azonban még mindig nem merte határozott lépésre szánni magát a háború befejezését illetően. Tapogatózott ugyan a szövetségseknél a béke felől, de ugyanakkor a német fasisztákhoz is fordult segítségért a délkeleti határok megerősítésére.

Ebben a nehéz történelmi helyzetben alakult újjá a Kommunisták Magyarországi Pártja. 1944 szeptemberében látott napvilágot a párt röplapja, amely bejelentette a párt megalakulását. Első fellépésében a párt követelte a fegyveres harc megindítását. A háború ellen a békéért, az elnyomás ellen a szabadságért, a népek megszállók ellen, Magyarország felszabadításáért! „Honvédek! Tisztek, altisztek, Jegénység! For-

¹⁴ Röpiratgyűjtemény 1344. M. P. I. Archivum.

dítsátok fegyvereiteket a német ellen! A Vörös Hadsereggel együtt szabadítsátok fel országunkat!... Fel a harcra a Dunántúlon megbújó német csapatok ellen! Juttassatok fegyvert a munkásságnak és parasztságnak.¹⁵ Ugyanakkor a párt szabotálásra és fegyveres partizánharcra hívta fel a munkások és parasztok tömegeit is a német megszállók ellen. A Kommunista Párt újjáalakulása tehát a morális tényezőkön kívül azt is jelentette, hogy határozott, elszánt vezetőt is kapott az ellenállási mozgalom, s ennek az eredménye rövidesen meg is mutatkozott.

2.

Mielőtt azonban a fegyveres ellenállást vázolnánk, szükségesnek tartjuk, hogy a fegyveres egységeket, csoportokat két — egymástól szervezésben és taktikában is — különböző csoportra osszuk. Az egyik csoporthoz tartoznak a Kommunista Párt Központi Bizottsága által az országon belül szervezett, vagy önállóan alakult csoportok. A másikhoz a Kommunista Párt Külföldi Bizottsága által szervezett és Magyarország területére ejtőernyővel ledobott, vagy más úton bejutott partizáncsoportok. Szükséges ezt a felosztást megtenni azért, mert mint fentebb említettük, ezek mind szervezetileg, mind taktikai tevékenységükben különböztek egymástól. Kezdjük az első csoporttal.

A Kommunista Párt újjáalakítását kimondó Központi Bizottsági ülésen a párt létrehozta a Katonai Bizottságot, amelynek többek között tagjai voltak Sólyom László, Pálffy György, Horváth Márton és más elvtársak. Ezek az elvtársak a párt útmutatása alapján hozzáláttak a fegyveres ellenállás megszervezéséhez. E munka segítségével a párt a legjobb elvtársakat küldte. Fehér Lajos, Mód Aladár, Kiss Károly és a többiek becsületesen teljesítve a párt parancsát, hozzáfogtak a munkához a maguk területén.¹⁶ Szeptember hónapban a fegyveres csoportok szervezése, felfegyverkezése és kiképzése folyt, majd a hónap végén, október elején megkezdték a harci tevékenységet is.

A fegyveres csoportok megszervezése igen komoly elővigyázatosságot követelt és nagy nehézségekbe ütközött, hiszen a Gestapó, a csendőrség és a rendőrség minden erejét megfeszítve üldözte a kommunisták minden irányú munkáját. Ezt figyelembe véve alakultak ki a budapesti fegyveres csoportok egyik formájaként az illegális diverziós csoportok, egyenként 4–5 fővel. A budapesti fegyveres ellenállás másik formáját az ún. katonai csoportok képezték, amelyek hamis igazolványok birtokában mint legális katonai egységek működtek. Ezek létszáma 40–60 fő között mozgott. Ilyen csoportok tevékenykedtek Újpesten, Kőbányán stb. Ezeknek a csoportoknak sikerült kapcsolatot teremteni a hadseregben

¹⁵ Dokumentumok. 203. o.

¹⁶ Visszaemlékezések. M. P. I. (névtelen).

demokratikus érzelmű tisztekkel, akik gondoskodtak felszerelésükről és ellátásukról.

A fegyveres ellenállás másik csoportjához a Kommunista Párt Külföldi Bizottsága által megszervezett partizáncsoportokat soroljuk. Mint ismeretes, a Kommunista Párt Külföldi Bizottsága a Szovjetunió területén tevékenykedett. Így ezeknek az elvtársaknak alkalmuk volt a fogásba esett honvédek és tisztek között antifasiszta propagandát kifejteni. Ezek az elvtársak a szovjet kormány hozzájárulásával antifasiszta iskolákat szervezve összegyűjtötték az önként jelentkező honvédeket és tiszteket, részükre előadásokat tartottak. Itt, ezeken az iskolákon a hallgatók megismerkedve a háború igazi céljával és a Szovjetunió szerepével a második világháborúban, többségükben következetes harcosaivá váltak a magyar ellenállási mozgalomnak. Ezeknek a harcosoknak jelentős része a magyarországi bevetés előtt a Szovjetunió területén, a szovjet partizánokkal együtt már részt vett a német fasizmus elleni harcban. Emlékeztetésül csak néhány csoportot sorolunk fel. Magyar partizánok harcoltak az orlovi magasabb partizánegység Déli operatív csoportjának „A szovjet hatalomért” és a „Molotov” elnevezésű brigádjaiban. Létszámuk mintegy 90—100 főre tehető. Ez a csoport 1942-től 1943 szeptemberéig, a partizánoknak a Szovjet Hadsereggel történt egyesüléséig együtt küzdött a szovjet elvtársakkal. Kisebb csoportok harcoltak a „Szuvorov” brigádban a Choinicki körzetben, Naumov parancsnoksága alatt a „Csernovi” osztagban. Harcoltak magyar partizánok a hős partizánvezér, Fjodorov alakulataiban is. Ezen csoportok létszáma elérte a 300 főt. Igaz, ez a szám nem túlságosan nagy, de ezek az elvtársak mégis a közös harcban hullatott vérével pecsételték meg a szovjet és a magyar nép közötti eltéphetetlen barátságot.

A Kommunista Párt Külföldi Bizottságának munkájáról szólva lehetetlen nem szólni az illegális Kossuth-rádió szerepéről, amelynek adásai segítettek felszítani az országon belüli ellenállás tüzét. Az illegális Kossuth-rádió elsőrendű feladatának tekintette a magyar uralkodó osztály igazi céljának feltárását a folyó háborúban és ugyanakkor rávilágítani a Szovjetunió harcának igazságos jellegére. A német megszállás után az illegális Kossuth-rádió adásai a nemzeti ellenállás megszervezését sürgették. 1944 március 2-i adásában többek között ezek hangzottak el: „Csak elszánt, fegyveres, áldozatoktól vissza nem riadó ellenállás mentheti meg hazánkat! Fegyvert fogni! Egyetlen magyar földet sem szabad feladni kardcsapás nélkül. A hadsereg egységei vegyék fel a harcot a német csapatokkal a honvéd vezérkar és a legfelsőbb hadúr, a kormányzó utasítása nélkül is! Fegyverezzétek fel a népet! Fel a harcra a magyar szabadságért! Fegyverbe magyar!” Március hó 23-án újabb felhívással fordult a hadsereg tisztikarához. „A hazafias tiszt számára nem kétséges, mi a teendő. A nemzet és a hadsereg elárulása, meggyalázása ellen, a rablók ellen harcolni kell zárt sorokban, az utolsó

golyóig, az utolsó leheletig." Ezek után csatlakozásra, vagy a néppel együtt partizánharcra szólítja fel a tisztikar hazafias érzelmű részét. A május 19-i adásában már taktikai utasításokat is ad a megszervezendő partizán csoportoknak. „A partizánharc — mozgó harc. Váratlanul, hol itt, hol ott bukkannak fel rajtaütéssel, villámgyors cselekvéssel végrehajtják kitűzött feladatukat, majd nyomtalanul eltűnnek.”¹⁷ A Szovjet Hadsereg hazánk határaihoz való közeledtével a Kossuth-rádió egyre határozottabban követelte a fegyveres harc megkezdését a hitleri fasiszták és a magyar csatlósaiak ellen. Meg kell mondani azonban őszintén, hogy ezek a felhívások csak szűk rétegekhez jutottak el, amit az ellenállási mozgalom elszigeteltsége is igazol.

III.

Az országon belül szervezett fegyveres ellenállási csoportok tevékenysége

I.

Mint már előbb említettük, a Kommunista Párt újjáalakulása után azonnal hozzáfogott a fegyveres ellenállás megszervezéséhez. Az első csoportok Fehér Lajos elvtárs irányítása alatt kezdték meg a munkát. Hamarosan három csoport (Szir, Laci és Marót) jött létre, egyenként 5—6 fővel.

E csoportok tevékenységében kettős törekvést fedezhetünk fel. Az egyik: demonstratív jellegű tevékenység, amely arra irányult, hogy felrázza Budapest népét a fasiszták és bérenceik elleni fegyveres harcra. Ilyen jellegű akciók közé sorolhatjuk a Gömbös szobor, a Kossuth utcai nyilas könyvesbolt és a Városi Színházban megrendezett nyilvános nyilas nagygyűlés felrobbantását. A másik irányú tevékenység, amelyet a német és magyar fasiszta csoportok, illetve azok objektumai ellen hajtottak végre a csoport tagjai. Az ilyen irányú akciók már a német és a magyar fasiszták tevékenységének ideiglenes akadályoztatását célozták. Ez irányban a csoportok tagjai igen komoly tevékenységet fejtettek ki. Attól az időtől kezdve, hogy a csoportok tagjai munkához láttak, alig volt nap, hogy Budapest utcáin ne repült volna a levegőbe egy-egy német katonai teherautó, vagy páncélos gépjármű. Hasonlóan napirnden voltak a német elhelyezkedési objektumok és a nyilas székházak elleni támadások is.

Ezek a csoportok katonai szempontból a legnagyobb szolgálatot azonban azzal tették, hogy a német utánpótlást szolgáló vasútvonalak

¹⁷ Az idézett részek megtalálhatók: Kossuth-rádió adásai 1944, M. P. I. Archivum.

ellen hajtottak végre akciókat. Ugyanis ezek a sinrobbantások éppen abban az időben okoztak zavarokat a német fasiszta hadsereg ellátásában, amikor a Szovjet Hadsereg Budapest előterébe érkezett. Külön kell szólni e csoportok olyan jelentős akciójáról is, mint az Erzsébet-híd és a mai Szabadság-híd budai hídfőjénél elhelyezett vasbunkerek felrobbantása. Ezekkel a vasbunkerekkel a német fasisztáknak az volt a tervük, hogy belőlük tüzzel akadályozzák a Szovjet Hadsereg egységeinek a Dunán való átkelését és a szovjet egységeknek a Duna pesti oldalán való mozgását. Ezekkel az akciókkal tehát a csoportok tagjai közvetlenül segítették a Szovjet Hadsereg egységeinek eredményes harcát.

Nehéz összegezni e három csoport tevékenységének eredményeit, hiszen a szigorú illegalitás sokszor nem tette lehetővé munkájuk eredményének megfigyelését a lebukás veszélye nélkül. A rendelkezésre álló adatok alapján ez a három csoport megsemmisített 18 német teherautót és páncélos csapatszállítót, 7 esetben hajtottak végre akciót német katonai és nyilas székházak ellen, köztük a Metropol szálló ellen, ahol az akció következtében mintegy 19 német SS tiszt lelte halálát. 39 helyen robbantották fel a német utánpótlást szolgáló vasútvonalat, megsemmisítettek három vasbunkert a budai hídfőkön és négy esetben hajtottak végre akciót a Budapest áramellátását biztosító fővezetékek ellen.¹⁸ Íme néhány adat e három fegyveres csoport tevékenységéből. Nem nagy számok ezek. De ami a számok mögött van, az a legigazibb magyar hazafiak erőfeszítése, akik száz halállal néztek szembe azért, hogy letöröljenek egy keveset abból a szennyből, amit a Horthy-fasizmus és utódaik, a nyilas banditák a nemzet becsületére rákentek.

2.

A Budapesten működött fegyveres ellenállási csoportok másik formája — mint már fentebb említettük — a katonai csoportok voltak. Ezek a csoportok hamis papírok birtokában a magyar hadsereg egy-egy egységének adták ki magukat. Szabályszerű elszállásolási körletük volt napos szolgálattal, megfelelő naplókkal stb. Fegyverzetük és ruházatuk teljes egészében azonos volt a Horthy-hadseregével. Ezek a külsőségek szinte zavartalan tevékenységet biztosítottak számukra. A csoportok létszáma 40—60 fő között mozgott. Ilyen csoportok működtek Újpesten, Kőbányán, Rákospalotán, Rákoshegyen. Akcióik kisebb német katonai és nyilas csoportok ellen irányultak elsősorban. Magyar egységekkel szemben csak elkerülhetetlen esetekben léptek fel támadólag. Ha lehetőségük volt rá, ezekkel szemben tárgyalások útján próbálták elérni cél-

¹⁸ Az adatokat Fehér Lajos: *Harcunk Budapestért* c. könyvéből állítottam össze.

jaikat, nem egy esetben eredménnyel. Akcióik másrésről arra irányultak, hogy megvédjék a rombolástól azokat a fontos objektumokat, amelyeket a német és magyar fasiszták a visszavonulásuk során meg akartak semmisíteni.

Tévedés volna azonban azt hinni, hogy ezek a csoportok már a megalkulásuk pillanatában fegyveres akciókat bonyolítottak le. A fegyveres akciók megkezdéséig a csoportok vezetőinek és „alapító tagjainak” sok nehézségel és veszéllyel kellett szembenézni. E csoportok törzsét mindenütt az illegálisan dolgozó-kommunisták alkották, akik a párt utasítására fogtak hozzá a fegyveres csoportok kiépítéséhez. A csoportok tevékenységének első időszakában főfeladat a környező lakosság körében végzett agitációs- és propagandamunka volt. Ezt a munkát ugyanakkor összekapcsolták újabb tagok beszerzésével is, akik hajlandók voltak vállalni a német és magyar fasiszták elleni harcot. Ugyanebben az időben megkezdődött a fegyverek beszerzésére irányuló tevékenység is. Amikor pedig az agitációs munka eredményeképpen és a felsőbb kapcsolat segítségével sikerült kapcsolatot teremteni a hadseregben szolgáló hazafias érzelmű tisztekkel, akik felszerelést (ruhát, fegyvert, élelmet) és nem utolsósorban hivatalos papirokat biztosítottak számukra, „kiléptek az illegálitásból” és úgy folytatták tevékenységüket, azaz megkezdték fegyveres akciók végrehajtását. Ilyen kapcsolatot sikerült kiépíteni az újpesti és a XIII. kerületi csoportnak a Vilmos laktanya hazafias érzelmű tisztjeivel. Ilyen kapcsolat révén jutottak a kőbányaiak 85 különböző fegyverhez, 5 láda robbanóanyaghoz, mintegy 500 db kézigránáthoz és 34 öltöny katonaruhához és egyéb felszereléshez.

Jellemzője még e csoportok működésének, hogy a csoport nem minden tagja vett részt fegyveres akciókban. Egy részük megmaradt „civil”-nek (Ez különösen az újpesti csoportnál volt látható). A civil gárda és a fegyveres részleg tevékenységük egész ideje alatt szorosan együttműködtek egymással. Az együttműködés két irányú volt. Egyrészt a civil gárda az agitációs- és propagandamunka mellett mintegy hírszerző szervként is dolgozott a fegyveres részleg számára. Másrészt a civil gárda tagjai az agitációs és röpirat terjesztő munkát a fegyveres részleg felügyelete alatt végezték. Előfordult, hogy a fegyveres részleg járőre a rendőrség kezéből vette ki a lebukott röpiratterjesztőt. Ez a kölcsönös együttműködés nagy biztonságérzetet adott mindkét csoport tagjainak, ami jelentősen előbbre vitte a közös munkát. Ennek a szoros együttműködésnek nagy szerepe volt abban, hogy az újpesti csoport például olyan nagyszerű tetteket tudott végrehajtani, mint a víztorony megmentése, a nyilasok újpesti székházának felrobbantása és a nyilasok által fogvatartott mintegy 48 egyén kiszabadítása, akikre a biztos halál várt.

Ez a katonai szervezeti forma tette lehetővé ugyancsak, hogy a kőbányai partizánok hathatós segítséget tudtak nyújtani a Szovjet Had-

sereg egységeinek a német vonalak áttöréséhez. A csoport elhelyezkedési körlete ugyanis a front közeledtével a szovjet—német front vonalába került. Ebben a helyzetben a partizánok a szovjet egységek támadásának megindulása után az épületnek arra a részére, amely a szovjet csapatok felé nézett, vörös zászlót tűztek ki, míg az ellenkező oldalról hatalmas tüzet zúdítottak az SS vonalakra. A németek erre nem számítottak, hiszen ők úgy tudták, hogy az épületben magyar egységek vannak. Arról viszont mit sem tudtak, hogy a magyar egyenruhát viselők nekik halálos ellenségeik, — partizánok. Így a váratlan támadástól megzavarodva kénytelenek voltak visszavonulni. Ez viszont ugyanakkor azt jelentette, hogy a Szovjet Hadsereg egységei gyorsabban haladhattak előre és áttörték a német védelmet.

Természetesen nem csupán a fent leírtak voltak a budapesti ellenállási mozgalom csoportjai. Ezekből jóval több működött. E csoportok tevékenységére csupán azért nem térünk ki, mert szervezeti felépítésük és tevékenységük lényeges eltérést a fentebb említett két formától nem mutat.

Az eddig elmondottakból látható, hogy sajnos a különböző tényezők hatására — amire később még kitérünk — nem tudott kibontakozni olyan méretű ellenállás Budapesten, mint ahogy azt a nép, a haza érdeke megkívánta. De ha ez a harc nem is volt széles, nagyméretű, nagy tömegeket átfogó mozgalom, a magyar nép legjobbjai a Kommunisták Párt hívó szavára fegyvert fogtak és segítséget nyújtottak szeretett fővárosunk felszabadításáért vívott küzdelemben.

3.

A budapesti fegyveres ellenállási mozgalmon kívül sikeresen tevékenykedtek az ország más vidékein létrejött fegyveres ellenállási csoportok is. Ezek a csoportok főleg az ipari vidékeken, mint Miskolc, Pécs, Sárísáp stb. alakultak meg. Jellemző ezeknek a csoportoknak megalakulására, hogy felső utasítás nélkül jöttek létre, azaz felső kapcsolatuk ezeknek a csoportoknak nem volt. A csendőrség parancsnokának heti baloldali összesítő jelentésében 1944 végi hónapokban sorra találhatunk adatokat, amelyek ilyen vidéki szervezkedésekről, vagy erre irányuló kísérletekről szólnak. Az 1944 szeptember 30-iki összefoglaló jelentés például többek között, hogy: „A tatai kommunisták mozgalmának vezetői erős szervezetek kiépítésére, a fiatal bányamunkások felfegyverzésére, forradalmi harcra való kiképzésére és szabotázscselekmények elkövetésének vállalására fektették a fősúlyt, illetve nevelték tagjaikat.”¹⁹ Ugyanebben a jelentésben kénytelen megállapítani azt is, hogy a vidéki

¹⁹ B. ö. 1944, szept. 30.

ellenállási mozgalom komolyan térjed, hogy „a munkásrétegek általában, de a kézműves kisiparosok, kiskereskedők és tisztviselők jelentős része is elvesztette a német győzelembe vetett hitét...” és hogy „nap-nap után alakulnak a kommunista pártvonaltól függetlenül csoportok, egyéni kezdeményezésből...”²⁰ Ezek a kommunisták és nem kommunisták tehát felső kapcsolat nélkül, saját lelkiismeretükre hallgatva szálltak harcba a haza és a magyar nép becsületéért.

A vidéki partizánmozgalmak között a legszélesebb körű tevékenységet a miskolci MOKAN Komité (Magyarországi Kommunista Antináci Komité) nevű szervezet fejtett ki. E szervezet szervezeti felépítése különbözött akár a budapesti, akár az ország egyéb területén működött partizáncsoportokétól. (Ezért e csoport tevékenységével bővebben foglalkozunk.) Ez a tény is a magyarországi ellenállási mozgalom központi irányításának hiányára mutat. Ugyanakkor bizonyítja a kommunisták leleményességét is, akik a legnehezebb körülmények között is megtalálták a módját kötelességük teljesítésének.

Habár a MOKAN Komité szervezése az első időben meglehetősen lassan haladt és szűk területre terjedt ki, 1944 november első felében már mintegy 200 nyilvántartott taggal, illetve szimpatizánssal rendelkezett. A MOKAN parancsnoksága a szervezetet négy kategóriára osztotta fel. Az a/1-es kategóriába sorolták a Kommunista Párt tagjait. Az a/2-es kategóriába a németellenes munkásokat és parasztokat, a b/1-es kategóriába a szimpatizáns munkásokat és kispolgárokat és végül a b/2-es kategóriába a németellenes gazdagabb polgárokat. Valamennyi nyilvántartott tagot a parancsnokság igazolvánnyal látott el. A b/2-es kategóriába tartozó egyének igazolványában azonban nem a „tag” bejegyzés, hanem „a MOKAN védelme alatt áll” bejegyzés volt olvasható.²¹ Ezt a szervezeti felosztást a parancsnokság abból az elgondolásból tette, hogy egyrészt minél szélesebb tömegeket bevonjon a mozgalomba, másrészt pedig akadályozza az árulók könnyű beépülését a partizán-csoportba. Bár az a/1-es kategóriába tartozó kommunistáknak feladata volt, hogy az a/2-es kategóriába tartozókból négy-öt fős fegyveres csoportokat szervezzenek, viszont az egyik csoport tagjai a másik csoport létezéséről mit sem tudtak. A kapcsolatot a parancsnokság ezekkel a csoportokkal csak a csoportparancsnokokon keresztül tartotta. Erdemes még megemlíteni, hogy a fegyveres csoportok ellátásáról a b/2-es kategóriába tartozó, „a MOKAN védelme alatt álló” tagok gondoskodtak, akik — mint fentebb említettük — a miskolci gazdagabb polgárság sorából kerültek ki.

A MOKAN tevékenységének első időszakát szintén az agitációs politikai felvilágosító munka töltötte ki, bár ez a munka nem szünetelt

²⁰ B. ö. 1944. szept. 30.

²¹ Bővebben lásd: Fekete Mihály Partizánok az Avas alján c. könyvét.

tevékenységük egész ideje alatt sem. Ez a munka nagy jelentőségre tett szert különösen a diósgyőri és az ózdi munkások körében, amelynek eredményeképpen fokozódott a két hadifontosságú üzemben a szabotázsok száma, ami a német és magyar hadiutánpótlásnak jelentett komoly veszteséget. November második felében a szovjet egységek közeledtével fokozódtak a MOKAN fegyveres akciói is. Ezen akcióknak jelentős eredménye volt többek között, hogy sikerült a felrobbantástól megmenteniök két igen fontos, a közlekedés szempontjából szinte nélkülözhetetlen hidat a Szinva patakon. Ugyancsak a MOKAN tevékenységének köszönhető, hogy a diósgyőri üzemekben a visszavonuló német és magyar fasiszták csak jelentéktelen rombolásokat végeztek és így az üzemek felszabadítása után azokat szinte teljes kapacitással be tudták kapcsolni a Szovjet Hadsereg anyagi utánpótlásának biztosítására.

A MOKAN tevékenységének egyik legkiemelkedőbb eredménye a Szovjet Hadsereggel való együttműködés megteremtése volt. A MOKAN parancsnokságának 1944 november közepén sikerült kapcsolatot teremteni a szovjet egységek parancsnokságával, amelytől azt kapták feladatul, hogy térképezzék fel a Miskolc területén lévő német tüzérségi állásokat. Ezt a feladatot sikeresen végrehajtva, a német állásokat feltüntető Miskolc térképét eljuttatták a szovjet parancsnokságra. A szovjet tüzérség ennek birtokában egymás után, mértani pontossággal lőtte ki a német ütegeket. A MOKAN eme harci tevékenységének két igen fontos eredménye mutatkozott. Éspedig: 1. A szovjet tüzérség a rajz birtokában pontos tüzéllal elkerülte, hogy a város nagyobb mérvű pusztítást szenvedjen.

2. A német egységek támogató tüzérségük jelentős részét elvesztve, kénytelenek voltak a visszavonulás tervezett idejét alaposan lerövidíteni.

Amint láttuk tehát, a MOKAN tevékenysége igen sokoldalú és eredményes volt, és nagyban elősegítette a Szovjet Hadsereg egységeinek határozott és gyors ténykedéseit.

IV.

A Kommunista Párt Külföldi Bizottsága által szervezett partizáncsoportok tevékenysége

Ezeknek a csoportoknak megalakításáról az előbbieknél már beszéltünk. A Kommunista Párt Külföldi Bizottsága a szovjet kormány segítségével több partizáncsoportot szervezett, amelyek közül mintegy nyolc csoport került bevetésre az ország területén. Sajnos, nem minden bevetésre került csoport tudta az eléje tűzött feladatot teljesíteni, mert néhány csoportot bevetésük napján, vagy az azt követő napokban a

csendőrség részben, vagy egészben harcképtelenné tett. Azok a csoportok azonban, amelyeknek sikerült megerősödniük, a Szovjet Hadsereggel való egyesülésükig komoly tevékenységet fejtettek ki. A Magyarországon bevetésre került csoportok az Ukrán Partizán Vezérkar alárendeltségébe tartoztak. A kapcsolat a Partizán Vezérkar és a tevékenykedő partizán-csoportok között rádión keresztül volt biztosítva. Az Ukrán Partizán Vezérkar utasítása alapján a bevetésre került partizáncsoportoknak az alábbi feladatokat kellett végrehajtani:

1. az ellenség hátában katonai és szabotázs tevékenységet folytatni;
2. adatokat gyűjteni az ellenség tevékenységéről és mozgásáról, ezeket eljuttatni a Partizán Vezérkarhoz;

3. mozgósítani a lakosságot a német és magyar fasiszták elleni harcra.

A partizánok ezeknek az utasításoknak alapján láttak hozzá munkájukhoz. Tevékenységüknek fő körletei azok a területek voltak, amelyek a partizán-tevékenység számára legjobban megfeleltek. Így a mai Kárpát-ukrajna, Szlovákia és Észak-Erdély területén bontakozott ki a legszélesebb körű partizánmozgalom. Ezek a területek két szempontból is kedvezőek voltak a partizánmozgalom számára. Először azért, mert erdős, hegyes vidékeik természetes védelmet nyújtottak a partizáncsoportoknak, másrészt pedig nemzeti területek lévén, a Horthy-fasiszta rendszert fokozottan gyűlölték és ezért komoly támogatást nyújtottak a partizánoknak. Ezt a tényt maguk a csendőrségi szervek is kénytelenek voltak elismerni. A csendőrség parancsnoka 1944 augusztus 16-án, a már fentebb idézett „baloldali összesítőben” a következőket jelentette: „A közelmúltban szovjet repülőgépekről több ejtőernyős partizánt dobtak le... A felkutatás során az a gyanú merült fel, hogy a lakosság bizonyos része rosszindulatúlag félrevezeti a kutatást végző hatósági közegeket és olyan területeket jelöl meg a partizánok rejtekhelyéül, ahol a legnagyobb gondossággal végrehajtott átkutatás során sem tudnak eredményt elérni. Különösen a német katonai és biztonsági szerveket igyekeznek hamis bejelentésekkel félrevezetni és kifárasztani. Ezzel kapcsolatban olyan hangok hallatszottak, hogy »miért segítsünk mi a partizánokat felkutatni, amikor azok a mi segítségünkre jöttek ide.«²²

E csoportok tevékenységének ismertetésénél ismét csak arra szorítkozunk, hogy a legjelentősebb csoportokat emeljük ki és azoknak tevékenységét is átfogóan ismertetjük. Közülük az Uszta Gyula elvtárs parancsnoksága alatt működött „II. Rákóczi Ferenc” nevét viselő csoport Kárpátukrajnában, Nógrádi Sándor elvtárs egysége pedig a salgótarjáni medencében tevékenykedett.

E partizáncsoportok szervezése a katonai szabályzatoknak megfelelően történt (rajok, szakaszok stb.), ezenkívül minden csoportnak megvolt

²² B. ö. 1944. aug. 16.

az ún. diverziós részlege. Fegyverzetüket is a rendszeresített fegyverek képezték. Az első időben csak könnyebb (puska, géppisztoly, pisztoly), majd az ellenséggel vívott harcok után zsákmányolt nehezebb fegyverekkel (golyószóró, géppuska, aknavető) is rendelkeztek. Ellátásukat részint zsákmányolt, részint a lakosság által felajánlott élelmiszerekkel biztosították.

A II. Rákóczi Ferenc nevét viselő partizánegység 1944. augusztus 23-án kezdte meg harci tevékenységét. Egy kisebb szovjet partizánegységgel történt egyesülés után a csoport létszáma 94 főt tett ki. A Szovjet Hadsereggel történt egyesülésének idejére, 1944. október 28-ára ez a létszám majdnem megkétszereződött. Ez a csoport tevékenységének három hónapja alatt mintegy tizenkét kisebb-nagyobb ütközetet vívott magyar és német egységekkel és tíz esetben hajtott végre diverziós cselekményt katonai objektumok és vasútvonalak ellen. E harcok eredményeképpen komoly veszteségeket okoztak a német és magyar egységeknek, ezenkívül jelentős erőket vontak el a frontról, mivel a német és magyar parancsnokságok mindenáron fel akarták számolni a csoportot. A harcok alatt az ellenségnek a következő veszteségeket okozták. Megsemmisítettek, illetve harcképtelenné tettek 1064 fő tisztet és legénységet. Ebből 385 halott, 412 sebesült és 267 fogoly volt. Megsemmisítettek, illetve zsákmányoltak: 189 puskát, 40 géppisztolyt, 15 géppuskát, 3 nehézgéppuskát és 3 aknavetőt. Ezenkívül sok lőszer, szekér és ló került a partizáncsoport kezére. A diverziós cselekmények során megsemmisítettek 7 vasúti mozdonyt, 30 katonát szállító vagonot, 27 vagon lőszert és 22 vagon ruházati felszerelést.²³ Mindezek után érthető, hogy a magyar és német parancsnokságok mindent elkövettek, hogy ezt a partizáncsoportot felszámolják. Több esetben vetettek be jelentős erőket e csoportok ellen minden eredmény nélkül. Így pl. szeptember 18-án két ezred és október 1-én egy hadosztály próbálkozott a partizáncsoport felszámolásával.²⁴ A „II. Rákóczi Ferenc” partizáncsoport a fegyveres harcokkal egyidőben komoly politikai felvilágosító munkát folytatott a lakosság körében is. A szóbeli agitáción kívül tevékenységük ideje alatt mintegy 30 esetben adtak ki röpcédulát a lakosság részére magyar, ukrán és orosz nyelven.²⁵

A harcok, amelyeket hazánk felszabadításáért folytattak, tőlük is komoly áldozatot követeltek. Működésük alatt 33 hűséges harcostársukat temették el a Kárpátok hegyeiben.

A Nógrádi Sándor elvtárs parancsnoksága alatt tevékenykedő partizáncsoport 1944 októberében kezdte meg harcait Rimaszombat alatt. E csoport feladata az volt, hogy jusson el a salgótarjáni szénmedencébe

²³ Uszta Gyula és Hamburger Sándor „Összesítő jelentés”-e a partizáncsoport tevékenységéről. M. P. I. Archivum, 77/1954.

²⁴ U. o.

²⁵ U. o.

és ott a bányászok között fejtsen ki szervező munkát. A bányászokkal megerősödve folytassa a német és magyar egységek nyugtalanítását ezen a területen. A feladat nem volt könnyű, hiszen az erősen kifejlődött szlovák partizánmozgalom miatt minden faluban jelentős számú német helyőrség tartózkodott. A csoport tagjai bevetésük után néhány napra össze is ütköztek az első német erőkkel és a túlerő miatt az eredeti iránytól eltérően észak felé kellett visszahúzódnok, egészen az Alacsony Tátráig. Innen indultak aztán eredeti feladatuk végrehajtására a Karancs völgyébe, útközben kisebb csatározásokat folytatva a német csapatokkal és magyar csendőrökkel. Nagy nehézségek árán 1944 december első napjaiban a csoportnak sikerült végre elérni tevékenységének eredetileg kijelölt körletét, a Karancs déli lejtőjét. A csoport itt elsődleges feladatának tekintette, hogy megerősítse sorait, felvegye a kapcsolatot a salgótarjáni kommunistákkal és propagandamunkát fejtsen ki a környező falvak lakossága és a közelben állomásozó magyar egységek között. E munkák eredményeképpen sikerült is kapcsolatot teremteniök a salgótarjáni kommunistákkal és a már fegyverben levő bányászokkal megerősödve tovább folytatni a felvilágosító munkát. A csoport létszáma ekkor már elérte a 100 főt. A lakosság és a magyar katonaság körében folytatott propagandamunka hatására a környező falvakban kezdett kibontakozni az ellenállás, a termények elrejtése a rekvirálás elől, a katonai szolgálat megtagadása és a csatlakozás a partizánokhoz. A környező magyar alakulatok soraiban megindult a dezertálás.

Egyik kiemelkedő harci tevékenysége a Nógrádi partizáncsoportnak egy SS zászlóalj ellen folytatott Abroncsos pusztai harc volt. Ezzel a beavatkozással a partizánok felborították az ellenség visszavonulási tervét, amely kénytelen volt gyorsan kiüríteni a környező területet, hiszen a Szovjet Hadsereg csapásai miatt, partizánegységgel a hátukban egy pillanatra sem érezhették magukat biztonságban. Az SS-ekkel vívott harcokban 21 partizánharcos áldozta életét. E csoport tevékenységével hozzájárult ahhoz, hogy a Szovjet Hadsereg Salgótarját felszabadítva, gyorsabb ütemben nyomuljon észak felé és segítséget vigyen a szlovák területeken harcoló partizánok számára is.

Vázlatosan ennyiben foglalható össze a magyarországi fegyveres partizánmozgalmak története. Ha a lehetőségekhez képest kicsiny is volt ez a mozgalom, de az eredményei mégis a magyar népnek a szabadságért vívott dicső harcait gyarapították.

V

A fegyveres ellenállási csoportok taktikája

Már beszéltünk arról, hogy a hazánkban működött ellenállási csoportoknak a szervezeti felépítése és taktikája más és más volt. Szervezeti felépítésüket az előbbieken már tárgyaltuk, így most csupán a taktikai különbségeket kell megvizsgálnunk.

A budapesti diverziós csoportok taktikáját szigorú illegális helyzetük szabta meg. Ez a taktika — a gondosan előkészített és végrehajtott feladatok — kisebb-nagyobb mértékben ugyan biztosították a csoportok tevékenységét és védték őket a lebukástól, de ugyanakkor elzárták a csoportokat a szélesebb tömegek elől, nem tudtak kapcsolatot teremteni a tömegekkel és így szinte lehetetlenné vált, hogy tevékenységük igazi célját a lakosság szélesebb köreivel megismertessék. Így történhetett meg, hogy a tömegek, nem ismerve e csoportok tevékenységének valódi célját, nem egy esetben a rendőrséggel együtt vették üldözőbe az akciót végrehajtó csoport tagjait.

Másrészről e csoportok szervezeti felépítése és szigorú illegalitásuk sok esetben lehetetlenné tette, hogy kínálkozó alkalmakkor gyorsan, határozottan lépjenek fel. Hiszen a csoport tagjai felsőbb utasítás, vagy jóváhagyás nélkül nem hajthattak végre akciókat. Ez a tény kikapcsolta a partizántaktika fő elemeit, a gyorsaságot és az önállóságot. Mindezek ellenére e csoportok munkájában igen komoly szerepet játszott a tagok elszántsága és bátorsága. Hiszen nem egy esetben minden komolyabb biztosítás nélkül kellett akciókat végrehajtani komolyabb objektumok ellen is.

Más volt a helyzet azoknál a csoportoknál, amelyek Budapest peremvárosaiban működtek: a „legális” katonai csoportoknál. Igaz, hogy ezek is illegalitásban dolgoztak, de a hamis papírok birtokában időnként szinte veszélytelenül hajthatták végre akcióikat. Ugyancsak ebből az okból nagyobb erőket is fudtak összevonni egy helyre, így ütőképességük is nagyobb volt. A szervezésnek ez a formája ugyanakkor biztosította a partizántaktika olyan fontos elemeinek az alkalmazását is, mint a gyors, váratlan rácsapás, erők összpontosítása egy feladat végrehajtására, az akciót végző csoportok biztosítása stb. Tudvalévő dolog, hogy a sikeres partizánharc egyik döntő előfeltétele a különböző csoportok együttműködése és tevékenységük összehangolása. Ez a tényező a budapesti csoportok között, valamint a budapesti és vidéki partizáncsoportok munkájában hiányzott. Ez a tény arra is vezetett, hogy a csoportok egymástól is és a tömegektől is elszigetelődtek, aminek következtében az akciók nem jártak a kívánatos átütő erővel.

Az ejtőernyős partizáncsoportok taktikáját teljes egészében a partizán szabályok határozták meg. A gyors, váratlan támadás, gyors hely-

változtatás, tüzösszpontosítás, a leleményesség, — mindezek voltak azok a taktikai fogások, amelyek biztosították azokat a sikereket, amelyről fentebb szóltunk.

* * *

Befejezésül úgy gondoljuk, meg kell próbálni válaszolni arra a kérdésre, mi az oka annak, hogy nemzeti történelmünk ama sorsdöntő hónapjaiban viszonylag ilyen kevés hazafi nyúlt fegyverhez a nemzet szabadságáért. Természetesen ebben több tényező is közrejátszott.

Mindenekelőtt nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy Magyarországon huszonöt évig létezett és rombolta az emberek lelkét a Horthy-fasizmus. Ez a népelnemző rendszer felhasználva iskolát, templomot, rádiót, sajtót, mozit, mérgezte a magyar társadalmat, elfedve előle az igazságot. Ez a rendszer minden tőle telhetőt megtett, hogy a kommunistákat, az emberi haladás legkövetkezetesebb harcosait fizikailag megsemmisítse. Ügynökeinek százait építette be a munkásmozgalomba, hogy a számára legkedvezőbb időben csapást a nemzet haladó erőire. És hogy ez a törekvése nem volt sikertelen, azt láthattuk az 1942—43-as évek eseményeiben. Ezzel a módszerrel időről időre sikerült megfosztania a dolgozókat a felvilágosító szótól.

Nem kis felelősség terheli a Szociáldemokrata Párt akkori vezetőit sem abban, hogy a válságos hónapokban a munkásosztály igen csekély része ismerte fel igazi feladatát. Ezek a vezetők, akik a magyar fasizmus emlőjét szíva hájasodtak el, váltak munkásarisztokratákká, nem tartották felelőségüknek a munkásosztály harcra hívását az őket kitartó úri rendszer ellen.

Komoly hibákat követett el az ellenállási mozgalommal szemben az akkori illegális Kommunista Párt vezetősége is. Az a tény, hogy a pártot éppen akkor oszlatták fel, amikor az erők legnagyobb összefogására lett volna szükség, megfosztotta egy időre a munkásosztályt bátor, önfeláldozó, harcokban edzett vezetőjétől. Bár a párt Külföldi Bizottsága az illegális Kossuth-rádióon komoly propagandamunkát fejtett ki, ezek a szavak azonban — meg kell mondanunk őszintén — nagyon kevés helyre jutottak el. Akadályozta a szervező munkát még az is, hogy az itthoni Központi Bizottság, valamint a Külföldi Bizottság között 1941 után a kapcsolatok lényegében megszakadtak.

Fegyveres ellenállás megszervezéséről lévén szó, beszélni kell arról is, hogy a Magyar Front, de a Kommunista Párt sem fordított kellő figyelmet a hadsereg belső, alulról történő bomlasztására. Megfigyelhetjük, hogy a Magyar Front, a Kommunista Párt röplapjai, de még a Kossuth-rádió felhívásai is szinte kizárólag a tisztikarhoz szóltak. Ez egyrészt helyes törekvés volt, hiszen a tisztikar állásfoglalása döntő

kérdés. De figyelembe véve azt, hogy a horthysta tisztika mennyire a vakságig menő engedelmességre volt nevelve a „legfelső hadúr” iránt, azt kell mondani, hogy ennek megváltoztatását csupán felhívásokkal nem lehetett elérni. Ehhez feltétlen szükség lett volna a katonatömegek alulról való nyomására is.

Ismételjük azonban, hogy mindezen hibák ellenére, ha szűk keretek között is, de volt magyar ellenállási mozgalom, amely becsületére válik dolgozó népünknek.